

DOMENIUL LUI MIHAI VITEAZUL DIN CENTRUL CÂMPIEI ROMÂNE*

Laura Vlădoiu-Stancu

La împlinirea a patru secole de la tragica încheiere a strălucitei domnii a lui Mihai Viteazul, ne propunem evocarea uneia din problemele mai puțin abordate, legată de înfripirea, evoluția și stingerea domeniului domestic din centrul Câmpiei Române.

Dacă despre Mihai Viteazul, unificatorul și apărătorul de țară, studiile de specialitate sunt atât de generoase, despre Mihai Viteazul, ca gospodar și cel mai mare deținător funciar din Țara Românească s-a scris sau s-a vorbit mai puțin. Se cuvine mai întâi însă să evidențiem, pentru profunzimea lor, studiile datorate istoricului Ion Donat¹, omul de știință care a contribuit din plin la editarea Corpusului de documente al Academiei Române și la clarificarea multor aspecte ale istoriei noastre. După cum este cunoscut Mihai fiul lui Pătrașcu Voievod și al Teodorei și-a început cariera ca bănișor de Mehedinți fără a deține nici o proprietate. Va sfârși ca stăpânitor a 209 sate² și părți de sate plasate cu preponderență la câmpie.

Studiind harta Țării Românești cu localitățile domeniului voievodului, întocmită de Ion Donat, se poate observa că zonele de proprietate ale lui Mihai Voievod apar răsfricate pe întreg arealul Câmpiei Române și mai puțin în Piemontul Getic. Începând cu Mehedinți, unde este consemnat în anul 1588³, cu malurile

Jiului și ale Oltului până la cele ale Buzăului, întreaga câmpie pare a fi și chiar este țesută cu proprietățile lui.

În acest imens domeniu, nici unul din satele atestate documentar, nu este arătat cu „dedină”, adică moștenire de la părinții săi. Mihai Viteazul a stăpânit în primul rând sate cumpărate de el ca dregător sau sate aduse ca zestre de Doamna Stanca, tânăra văduvă a postelnicului Dumitru din Vâlcănești (Oltenia) și nepoata bogatului boier oltean Dobromir banul, căsătorită cu viitorul mare cârmuitor al Țării Românești pe la 1582–1583 sau 1584⁴. Domeniul respectiv se aglomerează în Romanați, dar și în Ilfov și Vlașca de atunci. Unele dintre aceste sate din centrul Câmpiei Române erau de zestre, precum: părți din Măgurele, lângă orașul București, schimbate cu mănăstirea Sf. Troița pentru Islaz; părți din Poiana (Prahova); moșia Cârstienești lângă București pe Colentina, părți din Mănești – azi orașul Buftea⁵.

Mihai Viteazul, unul dintre cei mai evocați domni în actele vremii sale și ale urmașilor lui, este cel mai activ domn despre care știm că a cumpărat sate sau ocine,

* Comunicare prezentată la „A doua conferință internațională anuală Istoric și Actualitate: 1601–1941–2001” ținută la București, 25–26 mai 2001.

¹ Ion Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, în S.M.I.M., IV, 1960, p. 466; idem, *Le domaine princier rural en Valachie (XIVe–XVIe)*, în R.R.H., VI, 1967, 2, p. 201–231.

² Ion Donat, *Le domaine princier*, op. cit., p. 201; Nicolae Stoicescu, *Matei Basarab*, București, 1988, p. 59 – menționează un număr de 129 de sate și 20 părți de sate aflate în posesia lui Mihai Vodă.

³ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, secolele XVI–XVII*, București, 1971, p. 70.

⁴ P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 24 – susține anul 1584 iar Ștefan Andreescu, *Familia lui Mihai Viteazul*, în „Mihai Viteazul. Culegere de studii”, București, 1975, p. 225 – presupune 1582–1583.

⁵ Ion Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, op. cit., p. 467.

mori, vii atât ca boier, cât mai ales ca purtător de coroană voievodală⁶. La toate acestea se adaugă zestrea Doamnei sale plasată cu preponderență în hinterlandul bucureștean.

Izvorul principal pentru reconstituirea acestei vaste proprietăți este hrisovul din 6 septembrie 1598, prin care domnul își întărește sieși 23 de sate cumpărate în Romanai, toate pe malul drept al râului Olt, până la vărsarea acestuia în Dunăre. Despre aceste moșii documentul arată că au fost cumpărate de la megiași „în zilele lui Mihai Voievod și în zilele lui Ștefan Voievod, când au fost domnia mea vel postelnic, vel agă și vel ban al Craiovei”⁷, adică în intervalul 12 decembrie 1588, când apare prima sa mențiune ca stolnic în divanul lui Mihnea Turcitul și iulie 1592, sfârșitul domniei lui Ștefan Surdul care îl găsea ca mare agă⁸. În calitate de boier, Mihai a cumpărat un număr mare de sate libere deosebindu-se de înaintașii săi boieri care după cât putem constata în documente nu au cumpărat sate libere întregi⁹.

Valoric toate aceste cumpărări se estimau la aproximativ 1.232.220 aspri, revenind cca 65.000 aspri pe sat. Documentele vremii arată că aceste sume au fost strânse de noul posesor „din truda și din slujba pe care am slujit-o domnia mea și din averea doamnei mele, din dajdia satelor și a țiganilor”¹⁰. Mulți specialiști și nu numai ei ezită să-și pună întrebarea de unde venea averea lui Mihai Viteazul. Este drept că hrisovul din 1598 încearcă să elucideze această problemă și că în plus, afirmațiile acestuia au fost întărite de Gavril Movilă pe la 1619 dar oricât de bănoase ar fi fost boieriile, Mihai nu avea cum să strângă doar din acestea o sumă atât de însemnată, iar zestrea doamnei Stanca era formată din 6 sate, mai mult ca sigur, din imobile și mai puțin probabil din banii lichizi. Iată de ce, unii specialiști își permit să concluzioneze, analizând toate aceste aspecte, că Mihai a fost sprijinit de Iani banul, presupusul său unchi, stabilit la Istanbul, și că s-a folosit de câștigurile sale agonisite de pe vremea când era activ negustor. Acest aspect pare a fi sprijinit și de afirmațiile unor cronicari ai vremii, cum ar fi: cronicarul polon al expediției lui Zamioski, care spune că Mihai a fost negustor de boi; și de un diplomat spaniol, care reține că acesta ar fi negoț cu giuvaericele, precum și de armeanul Grigorovici care subliniază că voievodul valah a făcut negoț dincolo de Dunăre, în Moldova și toată Țara Românească¹¹.

Parcurgând documentele emise de domn, se constată că lucrurile au fost mult mai complexe. Mai întâi, preocuparea de a obține moșii nu era un simplu capriciu ci se încadrează într-o realitate mult mai largă. La sfârșitul secolului al XVI-lea produsele cerealiere deveniseră mult căutate. De aici derivă o adevărată ofensivă a domeniului boieresc asupra micii proprietăți sătești. Țăranii au fost nevoiți să se vândă individual și apoi în totalitatea lor sătească, participând astfel, prin sacrificiul lor, la alcătuirea marelui domeniu. Unele sate au fost plătite la valoarea lor reală (10.000–40.000 aspri) altele au fost subevaluate, în multe rânduri voievodul exercitând abuziv dreptul de cumpărare. Sate din centrul Câmpiei Române, dar nu numai, precum Glina, Bobești, Flocești au fost cumpărate de domnul muntean „de la megiașii ce de bună voie lor s-au vândut nesiliți și neprigoniți” așa cum consemnează hrisovul din 1 februarie 1602¹². Pentru un alt sat din aceeași zonă, Plătărești, documentul menționează faptul că „pentru

⁶ Idem, *Le domaine princier rural*, op. cit., p. 204.

⁷ Documente privind istoria României, B, Țara Românească, XVI/6, p. 180 (sc va cita D.I.R.).

⁸ Nicolae Stoicescu, op. cit., p. 70–71.

⁹ Ion Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, op. cit., p. 471.

¹⁰ D.I.R., B, Țara Românească, XVI/6, p. 183.

¹¹ Ion Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, op. cit., p. 471.

¹² D.I.R., B, Țara Românească, XVII/1 p. 30–32.

că au venit ei toți la divanul domniei mele și toți oamenii lor s-au vândut domniei mele de voia lor... pentru 10.000 de aspri de argint¹³. Într-o situație similară s-a aflat satul Buciumeni dobândit de voievod contra sumei de 11.600¹⁴ de aspri. Tot în urma unui act de cumpărare benevol din partea megieșilor, a fost achiziționat satul Copăceni¹⁵. Pentru alte două sate din centrul Câmpiei Române, Popești și Bânciuiești, documentul din 28 august 1599 atestă că au fost cumpărate „de la Mihai Voievod pentru 80.000 de aspri¹⁶.”

Unele documente ulterioare sfârșitului din Câmpia Turzii, atestă unele abuzuri săvârșite de Mihai în procesul de cumpărare. Astfel, în cazul achiziționării moșiei Găvoșbideorul, Mihai încalcă dreptul de protimis. La Cotroceni, ocine ale țăranilor liberi au fost cotropite „cu năpăști de biruri și luată pe seamă domnească¹⁷.”

Mihai Viteazul a plătit moșii sau părți de moșii deținute de marii boieri ajunși în imposibilitatea de a le mai păstra. Este cazul moșiei Grozăvești cumpărată de la jupânița Neaga Vorniceasa ajunsă roabă la turci¹⁸.

Eforturile domnului muntean în vederea realizării marelui său domeniu au fost variate mergând până la cotropire, așa cum se plâng țăranii din Cursul Lalei¹⁹; Cârliगाși – Ialomița²⁰; Puțurile – Dolj²¹. În alte cazuri s-a recurs la confiscarea moșiilor unor fugari cum a fost Dragul Postelnic²².

Alcătuirea marelui domeniu din jurul Bucureștiului fusese amenințată de vechile proprietăți de boieri cum erau: Neagoe fiul lui Drăghici și Caplea stăpânitori în 1510 la Dădilov, Afumați, Crețești; ale lui Rodomir vornic, stăpânitor în 1536 la Cărtojani. Mereni, Bârzești. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea se constituie marea avere a lui Dragomir, vel vornic, stăpânitor la Potlogi, Clinceni, Dârza și, în fine cea a lui Ivașco vel vornic și Elena care aveau în jurul Capitalei proprietăți în 9 sate²³. Înainte de Mihai s-au remarcat ca mari proprietari domnești Mircea I proprietar a 81 de state; Radu cel Frumos stăpânitor în 45 de sate; Vlad Dracul cumpărător a 41 de sate respectiv Neagoe Basarab (68 de sate) și Mihnea al II-lea²⁴.

Cu toate acestea, deși avea la bază eforturile unor predecesori domnești sau boierești, deși pentru realizarea lui s-au depus eforturi enorme, micro și megadomniul funciar al lui Mihai Viteazul a avut soarta întemeietorului lui.

În locul grijii personale de îmbogățire, domnul muntean a încercat ca prin crearea acestui domeniu să ofere instituției domniei o bază economică proprie²⁵. La sfârșitul domniei sale însă, țara se afla într-o puternică stare de agitație pentru că domnul muntean irosise cheltuielile neobișnuite și recursese uneori la nedreptăți în procesul de cumpărare.

Cei ce au fost urmașii marelui posesor au văzut în moștenirea lăsată de Mihai Viteazul o sursă de venit propriu, un mijloc de a face danii favoriților obținând astfel susținerea politică pe care o râvnea.

¹³ Documenta Romaniac Historica, B, Țara Românească, XI, p. 481 (se va cita D.R.H.).

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ D.I.R., B, Țara Românească, XVII/1, p. 31.

¹⁶ D.R.H., B, Țara Românească, XI, p. 481.

¹⁷ D.I.R., B, Țara Românească, XVII/2, p. 336.

¹⁸ Ion Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, op. cit., p. 495.

¹⁹ D.I.R., B, Țara Românească, XVII/2, p. 39.

²⁰ Idem, p. 338.

²¹ Idem, p. 364.

²² D.I.R., B, Țara Românească, XVII/3, p. 14–15.

²³ Panait I. panait, *Dezvoltarea economică și socială din bazinul mijlociu al Argeșului*, scc. X–XVI, Teza de doctorat, p. 19

²⁴ Ion Donat, *Le domaine princier rural*, op. cit., p. 204.

²⁵ Idem, *Satele lui Mihai Viteazul*, op. cit., p. 478.

Conținutul unor documente prezintă modul în care interesele proprii ale domnilor ulteriori au dus la pulverizarea domeniului lui Mihai Viteazul. Astfel, Radu Mihnea iartă de rumânie două sate primind 62.000 de aspri „pentru treaba cinstului împărat și treaba țării”²⁶. Simion Movilă „a chemat toate satele care au fost cumpărate de Mihai Voievod... să se răscumpere din vecinie”²⁷. Principalul beneficiar al desfacerii domeniului s-a dovedit a fi Radu Mihnea care a încasat 880.730 de aspri dintr-un total de 1.490.340 aspri strănși de domni sau boieri în intervalul 1600–1627²⁸.

O parte din satele ce alcătuiesc marele domeniu al lui Mihai Viteazul au fost dăruite unor mănăstiri și boieri. În timpul domniei sale, Mihai Voievod dăruiește mănăstirii „Sf. Nicolae” din București părți cumpărate din satul Buciumeni²⁹, iar pentru rezolvarea unor neînțelegeri și de aici, nedreptăți se folosește de aceleași danii. Este cazul satului Flocești de pe Sabar din centrul Câmpiei Române pe care-l dăruiește la 26 septembrie 1600 lui Antonie Grama, negustor căruia îi confiscase mărfurile și-l închisese la Brașov. În acest ultim act emis în Țara Românească se spune: „să nu am domnia mea (n.n. Mihai Viteazul) blestem, nici fiul domniei mele, Io Neculae Voievod” și ca atare îi dă lui Grama 5 sate din Câmpia Română³⁰. Această politică de împrăștiere a unor boieri sau biserici, cu sate ce alcătuiau mare domeniu domnesc, s-a continuat câteva decenii după dispariția marelui voievod. Satele Bobești, Copăceni, Flocești sunt menționate într-un document de la 1602 ca fiind dăruite de Simion Movilă lui Pană vistier pentru „dreaptă și credincioasă slujbă”³¹. Despre satul Detcoi” din centrul Câmpiei Române, un document de la 1636 arată că a fost sat domnesc cumpărat de Mihai Voievod, Matei Basarab dăruindu-l lui Oprea mare agă.

În încheiere dorim să precizăm că posesia impresonantului lot de proprietăți nu a aparținut niciodată în totalitate voievodului. Din documente, rezultă clar, așa cum, am arătat mai sus, că Mihai Vodă a făcut danii mănăstirilor, printre care și mănăstirii Mihai Vodă din București sau unor dregători sau negustori. Nu a avut marele domn valah, niciodată, toate cele 209 proprietăți de veniturile cărora să beneficieze. A existat, fiind acum pierdut, un catastif în care erau trecute toate satele lui Mihai Viteazul, așa cum afirmă Radu Mihnea într-un hrisov al său³². Acest document, din păcate dispărut, ne-ar fi fost de mare ajutor în stabilirea marelui domeniu, al celui mai de seamă stăpânitor funciar medieval din țara Românească.

Domeniul din centrul Câmpiei Române a urmat același destin cu toate celelalte bunuri ale lui Mihai Viteazul. A fost efectul unei reacții stărnite de condițiile acelor zbuciumate vremuri.

SUMMARY

Ruler Mihai Viteazu's Estate in the Centre of the Romanian Plain

Ruler Mihai Viteazul was the owner of an important estate – he was considered the greatest land owner in Wallachia, during his time. His estate was spread here and there, throughout the whole Romanian Plain. Most of it was bought by the prince to be; a great part of it came with the dowry of his wife, lady Stanca.

²⁶ D.I.R., B, Țara Românească, XVIII/3, p. 108.

²⁷ Idem, XVII/2, p. 265.

²⁸ Ion Donat, *Satele lui Mihai Viteazul, op. cit.*, p. 478.

²⁹ D.I.R., B, Țara Românească, XI, p. 481.

³⁰ Idem, p. 417–418.

³¹ D.I.R., B, Țara Românească, XVII/1, p. 31.

³² Idem, p. 25.